

Resnica o bunkerju in cenzuri

Darka Zvonar Predan

V razmerah, ko vse, celo najbolj normalne uredniške poteze postanejo cenzura, seveda ni mogoče normalno, kaj šele profesionalno delati.

Svoboda in avtonomija medijev – o čem sploh govorimo? Saj vendar vsakdo, ki je vsaj malo skusil novinarski poklic, ve, da absolutne novinarske svobode in neodvisnosti ni in je nikoli ne bo. Niti, če si sam lastnik medija. Celó v tem primeru se vedno nekje najde kdo, ki lahko vpliva na tvoje vsakodnevne profesionalne in poslovne odločitve: pomembni oglaševalec, kupec oziroma bralec, znanec podjetnik, bančnik, uradnik, politik, ki se mu ni dobro zameriti. Zato vsako teoretiziranje o obeh pojmih, medijski svobodi in avtonomiji, v praksi trči ob spoznanje, da govorimo o kvadraturi kroga: vsak medij ima nad sabo »boga«, ki bo vedno našel vzvode, da formalno ali neformalno uveljavi svoje interese tudi proti volji tistih, ki medij ustvarjajo; ključna sila, ki mu to lahko prepreči, pa niso definicije medijske svobode, ustavne določbe o svobodi tiska in vsi tisti člani v medijski zakonodaji ter v statutih medijskih podjetij, ki naj bi ščitili avtonomijo uredništva, temveč kritična masa poguma, pokončnosti in poštenosti v novinarskih kolektivih, te pa ni mogoče ustvariti iz nič in čez noč. Če kritične mase ni, si lahko lastniki medijev, formalni in oni v ozadju, privoščijo skorajda vse in je od njihove »prosvetljenosti«, ne pa od ustave, zakonov in statotov, odvisno, koliko se bodo v svojem početju omejili oziroma koliko novinarske avtonomije bodo v resnici spoštovali.

Na prosvetljenost lastnikov pa je seveda težko računati. Še zlasti v Sloveniji, kjer kvalificiranih medijskih lastnikov tako rekoč ni. Zagotovo ne takšnih, ki bi jih bolj kot zlorabljanje medija za uresničevanje lastnih političnih in gospodarskih ciljev zanimala medijska kakovost in razvoj.

Teorija in praksa kažeta, da so v letih tranzicije na slovenski medijski sistem delovali in še delujejo številni mehanizmi državnega in politične-

ga vpliva, da se je z lastniškimi deleži v medijih ves čas prekupčevalo, in da so bili v ospredju, ob tesni povezanosti politike in gospodarstva, predvsem politični interesi. Kupovanje in prodajanje deležev je bilo nepregledno, daleč od oči javnosti, dogajalo se je med podjetji oziroma ljudmi, ki so bili tako ali drugače povezani z oblastjo oziroma politiko in politiki.

Dnevnik *Večer*, pri katerem delam, je doživel svoje zlato obdobje v devetdesetih letih, ko so bili večinski lastnik tako imenovani mali delničarji, torej zaposleni in bivši zaposleni. Razvijal se je v kakovosten sredinski časopis in v določenem obdobju po branosti celo prehitel osrednji slovenski dnevnik *Delo*. Leta 2000 pa so se začele razširjati govorice o prodaji časnika tujcem, malim delničarjem je bila v operaciji, za katero je stala država oziroma tedanja vladajoča politika, ponujena mamljiva cena in začeli so prodajati delnice. Vsi, tudi novinarji, ne zavedajoč se, kaj pomeni izguba lastništva. Večinski lastnik *Večera* je prek NKBM, državne banke, postala država, ki jo je tedaj upravljala koalicija na čelu z LDS. Ta si ni pomišljala za predsednika *Večerovega* nadzornega sveta postaviti direktorja banke, ki je imel izrazito podcenjujoč odnos do novinarskega dela. Tako je na *Večer* prišel nov direktor, mlad bančnik brez vsakršnih medijskih izkušenj, ki je novinarskemu kolektivu proti njegovi volji vsilil odgovorno urednico iz konkurenčnega medija in lokalno političarko iz prejšnjega režima. Čeprav jo je novinarski kolektiv na glasovanju zavrnil, je to šlo mimo slovenske in seveda tudi mednarodne javnosti brez vsakršnega hrupa. Če se danes, sedem let pozneje, ko smo bili nazadnje priča grobemu teptanju novinarske volje s strani lastnikov v primeru tednika *Mag*, vprašamo, kaj se je doslej zgodilo vsem lastnikom, ki so za odgovorne urednike medijev imenovali ljudi brez (resda zakonsko neobvezujoče) podpore novinarjev, je odgovor kratek in jedrnat: nič. Natančneje, nič razen tu in tam malo dvignjenega prahu v javnosti. Res pa je, da je tega dvigovanja prahu v zadnjih letih več kot nekoč. Leta 2000 v *Večerovem* primeru ni bilo nobenih protestov in peticij, molčalo je društvo novinarjev, molčali so novinarski in drugi civilnodružbeni aktivisti. Zakaj, o tem ne želim špekulirati, najbrž pa je delček odgovora tudi v tem, da so pri izjemno brezobzirnih zamenjavah na *Večeru* vajeti v rokah držali »pravi« ljudje. Kdo vse, je težko reči, treba pa je še enkrat poudariti, da je bil *Večer* tedaj v rokah državne NKBM, ki je obvladovala tudi paradržavno družbo Infond, in da je bil direktor banke dr. Jože Glogovšek, ki ga je na to mesto postavila Drnovškova vlada, obenem tudi predsednik *Večerovega* nadzornega sveta. Dokazano je, da je Glogovška zelo razburjalo kritično pisanje *Večera* oziroma

novinarja Mira Petka o NKBM in da mu tudi ni bilo všeč, ko je tedanji odgovorni urednik *Večera* v času, ko se je po padcu Drnovškove vlade v parlamentu odločalo o novi Bajukovi vladi, zavrnil povabilo predsednika Kučana na kosilo. Argument, sprejet na *Večerovem* uredniškem odboru, da gre za neke vrste politični pritisk v občutljivem trenutku, za direktorja državne banke pač ni imel teže.

Lastništvo *Večera* se je kasneje spreminjalo, a je vprašanje, ali imajo danes vpliv nanj res druge osebe. Dejstvo je, da ga prek povezav zdaj obvladuje Pivovarna Laško oziroma njeni ljudje, pa naj to še tako zanika(jo). Formalno je bil *Večer* ves ta čas v rokah finančne družbe Infond Holding, ki je solastnica Pivovarne Laško in ni več pod NKBM, marveč je v večinski lasti družbe Center Naložbe, ta pa naj bi bila po pisanju medijev v dejanski lasti vodilnih iz Pivovarne Laško na čelu z Boškom Šrotom.

Infondovci so pred kratkim sporočili, da so prodali 58,8-odstotni delež *Večera*, med drugim 20 odstotkov zasebni družbi Fimes, katere direktor je sin Črtomira Mesariča, Glogovškovega naslednika na čelu NKBM (in tudi na čelu nadzornega sveta *Večera*). Pri tem ni odveč podatek, da je prav v času Mesaričevega vodenja banke Infond Holding po tihem, še preden je nova vlada Janeza Janše zamenjala bančno vodstvo, zdrsnil iz rok NKBM. Po mnenju poznavalcev naj bi bila tokratna Infondova prodaja *Večera* poskus razbijanja koncentracije deležev, ki naj bi jih imeli Infond Holding, Pivovarna Laško in *Delo v Večeru*, potem ko je urad za varstvo konkurence zoper omenjene družbe sprožil postopek, ker naj bi bile pridobile skupni nadzor nad *Večerom*. Infond Holding je četrtinski lastnik Pivovarne Laško, Laščani pa so lastniki *Dela*, ki ima v *Večeru* 20-odstotni lastniški delež. Večja lastnika *Večera* sta še Slovenska odškodninska družba s slabimi deset odstotki in *Delo* Prodaja s slabimi sedmimi odstotki. Tako je vsaj bilo v začetku leta 2008, ko je nastajal ta sestavek.

V času nove vlade, v začetku leta 2006, ko med vlado in Pivovarno Laško še ni bilo povišanih tonov, je prišlo do menjave tudi na čelu *Večera*. Novembra 2007, v času hudega konflikta med pivovarno in vlado, oziroma njenim predsednikom, pa se je spet zgodila nova menjava. Za zdaj samo na najvišjem vrhu, ko je direktorja, po profesiji novinarja, zamenjal medijski novinec iz zavarovalnice. Kaj bo ob glasnem priseganju lastnikov na novinarsko avtonomijo v resnici prinesla ta sprememba, je težko reči. Le upam lahko, da se motijo tisti, ki po tihem pripominjajo, da jih sedanje lastniško poudarjanje novinarske avtonomije spominja na nekdanje oblastniško priseganje na demokracijo. Po načelu, več ko

govoriš o nečem, manj tega obstaja oziroma manj si pripravljen dati. Vsekakor se je tudi ta menjava zgodila kljub dobrim poslovnim rezultatom, ob trendih, ki kažejo navzgor, predvsem pa znova brez kritičnih vprašanj, ob novinarskem molku. Drugače kot ob menjavi leta 2006, ko se je pisalo o dobrih rezultatih, ki naj bi odnesli direktorja, se je glasno spraševalo, ali bo postal *Večer* Janšev časopis in umetno ter umetelno napihovalo strahove pred »Janševim podjarmljenjem«.

Nedvomno drži, da so se prevladujoči vzorci lastninjenja in incestna razmerja na relaciji politika-gospodarstvo-mediji izoblikovali v dolgoletni vladavini LDS. Obenem pa ne more biti dvoma, da bi sedanji predsednik vlade sebi, osrednjim slovenskim medijem in slovenski demokraciji po volilni zmagi leta 2004 naredil veliko uslugo, če bi najprej razgradil mehanizme, ki so državi prek paradržavnih skladov in vladi »prijaznih« podjetij več kot desetletje omogočali vpliv na medije; če bi se torej sam jasno odpovedal skušnjavi, da počne enako kot njegovi predhodniki; če bi tvegäl in zaupal javnosti, da bo sama znala stvarno presoditi o uspešnosti njegovega dela, tudi če ji vsi novinarji dopovedujejo, da je črno belo ali obratno. Po dvanajstih letih opozicije je bila seveda skušnjava velika, toda navsezadnje je imela nova oblast za seboj svežo izkušnjo LDS, ki se v času svoje vladavine gotovo ni mogla pritoževati nad lastno podobo v večini slovenskih medijev, pa je vseeno izgubila volitve. Seveda nobeni politiki ne kaže slepo zaupati, zato je težko reči, ali je nova vlada res imela dober namen normalizirati medijski prostor, zagotoviti v njem manj politične pristranskosti in hujskaštva. Vsekakor ji to z mehanizmi, ki jih je nasledila od LDS, ni uspelo. Nasprotno, z njimi je sprožila še več antijanševske histerije in v končni posledici omogočila kapitalu, da je – če izvzamemo nacionalno televizijo – postal nesporni gospodar slovenskega medijskega prostora. Kapital pa je veliko težje javno nadzorovati kot politiko; slednja gre vsaka štiri leta na volitve, prvi nikoli. In zdaj smo v Sloveniji že priča poskusom domačih privatizacijskih mogotcev, da bi združeni postali tudi uradno močnejši od vladajoče politike.

Gotovo je dobro in prav, da se o svobodi medijev v Sloveniji (spet) veliko govori. Toda problem tega javnega diskurza je, da ga bolj od iskrene želje po izboljšanju stanja poganja politični aktivizem – na levi in na desni. Je samo izključujoča resnica na eni in drugi strani, vmes ni nič. Tako kot ne more biti argument ene strani, da je tudi prejšnja oblast pritiskala na novinarje, ki se takrat temu niso pretirano upirali, je enako aktivistično risanje hudiča z druge strani, češ novinarska svoboda ni bila še nikoli tako ogrožena, kot je pod to oblastjo.

Vsekakor ne velja pozabiti, da je večina samooklicanih varuhov svobode tiska, ki so v svojih blogih in časopisnih kolumnah stanje na *Delu* in *Večeru* ter na RTV v minulem letu in pol prikazovali malodane kot cenzorski teror par excellence in s prstom kazali na Janšo, zelo medlo in z velikimi zadržki podprla upor *Magovih* novinarjev zoper lastnike, ki se ne pišejo Janša in katerih politično ozadje jim je nazorsko blizu. Spomniti kaže tudi na to, da je drugače izjemno kritičnemu pogledu teh medijskih aktivistov oziroma varuhov ušla žalostna resnica o smrti nekega tednika, ki je, kakor koli že je kdo gledal nanj, spričo svoje drugačnosti pomenil obogatitev slovenskega medijskega prostora.

Tega drugačnega *Maga*, kakršnega smo poznali, zaradi radikalnega posega pivovarskih lastnikov v njegovo uredniško sestavo, ni več. To je dejstvo, tako kot je dejstvo, da tri največje časopisne hiše, *Delo*, *Dnevnik* in *Večer*, lastniško obvladujejo osebe, povezane s tako imenovano levo politiko oziroma politiko kontinuitete. Pri tem je zanimivo tudi, da se je peticija Zgaga-Šurc zoper cenzuro pojavila v trenutku, ko sta *Delo* in *Večer* bila že nekaj časa trdno v rokah Pivovarne Laško, in vlada, tudi če bi hotela vplivati na uredniško politiko, ni imela nobenega vzvoda za to. Skratka, precej po znamenitem pismu »skesane« Andrijane Starina Kosem, čeprav bi zdaj nekateri vrstni red dogodkov radi prikazali drugače. Torej lahko domnevamo, da v peticiji ni šlo toliko za razčiščevanje obstoječega stanja, v katerem oblast v medijih prevzemajo novi gospodarji, potencialno enako nevarni za novinarsko avtonomijo kot politika, temveč za obračunavanje za nazaj, ki s prstom kaže na aktualno vlado; od tod sum o politični in ne profesionalni motiviranosti peticije in zadržki mnogih novinarjev do njenega podpisovanja.

Kakšna je torej resnica o aktualnem stanju slovenskega medijskega prostora? Je stanje danes v primerjavi z obdobjem pred letom 2004 boljše ali slabše? Ni enoznačnega odgovora. Najbolj očitno dejstvo je, da so lastniško-upravljavski in posledično kadrovske pretresi v teh letih najbolj škodili časopisoma, ki sta bila v tem pogledu najbolj na prepihu, saj je *Delu* in *Večeru* prodana naklada padla, hkrati pa je v teh razmerah največ pridobil *Dnevnik*, časnik z že nekaj let trdno lastniško sestavo, ki je lahko od strani opazoval nemir pri konkurenci, se spretno prodajal kot »otok medijske svobode« in z užitkom, s podporo še kakšnega nazorsko sorodnega medija, seciral dogajanje v obeh drugih časopisih.

Vse, kar se je dogajalo pri *Delu* in *Večeru*, tudi povsem običajne odločitve, kakršne uredniki vsak dan sprejemajo v vseh časopisih po svetu, so dobivale prizvok afere, poskusov cenzure, strahovlade nad zaposlenimi ... Širile so se laži o *Večerovem* bunkerju oziroma polresnice o

nekakšni dvokrilni omari, do vrha natrpani s cenzuriranimi članki. V resnici je šlo za nekaj člankov raznih avtorjev, objavljeni niso bili iz različnih razlogov, *Večerov* zunanjepolitični novinar, užaljen zaradi neobjave lastnega članka, pa jih je pod nalepko »bunker« začel lepiti na vrata svoje pisarniške omare. Seveda je nekdo takoj poskrbel, da so za to poleg kolegov iz konkurenčnih medijskih hiš izvedeli tudi določeni opozicijski politiki, in začela se je kampanja. Uredniki pri *Večeru* po tej logiki nenadoma nismo več imeli niti pravic, ki smo jih imeli ves čas domnevne »medijske svobode« pod LDS: na primer, novinarju spremeni naslov v njegovem prispevku, če smo ga ocenili za neustreznega (ali samo predolgega oziroma prekratkega), skrajšati tekst, če zanj ni bilo dovolj prostora, zavrni kak prispevek, za katerega smo menili, da je površno, enostransko ali kratko malo slabo napisan. Vse je postalo cenzura. V takšnih razmerah seveda ni mogoče normalno, kaj šele profesionalno delati. To, da je *Večerov* najvidnejši podpisnik peticije o cenzuri od urednikov zahteval, da se za brniško letališče v njegovih člankih ne pojavlja uradno ime Letališče Jožeta Pučnika, drugače svoj podpis pod članke umika, je bilo normalno; to, da mu je bila pri pokrivanju ene od Sovinih afer dodeljena pomoč novinarske kolegice, ker se je pokazalo, da ima ta boljše vire na eni od vpletenih strani, pa seveda ni bilo vzeto normalno, ampak je bilo prevedeno v to, da smo mu odvzeli delovno področje, kajpada s podmeno, da je tako zahtevala vladajoča politika.

Zgodovina se ponavlja, žal niti ne kot farsa.

Kdor je pred nastopom sedanje oblasti trdil, da v slovenskem medijskem prostoru ni vse v redu, so ga samodejno uvrstili med Janševe privržence. Podobno se mu dogaja danes, če reče, da je bilo v slovenskem resnem tisku v zadnjih dveh letih, po prihodu novih ljudi, vendarle manj politične pristranskosti in hujskaštva, kot ga je bilo pred tem.

Vsaj za *Večer* lahko rečem, da se je v tem obdobju trudil vzpostaviti profesionalne standarde, ki so v dobrih tujih časopisih samoumevni. Da se mu je to med bralci vendarle obrestovalo, morda lahko sklepamo na osnovi najnovejših rezultatov Nacionalne raziskave branosti, ki kažejo, da se od osmih slovenskih dnevnikov branost ni zmanjšala samo njemu. Morda pa se umirjena, netendenciozna usmeritev časopisa, ki se skuša izogniti predalčkanju v levo in desno, vendarle obrestuje?

V Nemčiji in Italiji konzervativen časopis ni – v nasprotju z razmerami v Sloveniji, kjer uredniška usmeritev v levo velja za edino demokratično – nič manj vreden od liberalnega; osnova za presojo njegove kakovosti ni nazor, ki ga zastopa, temveč tehtnost in profesionalizem člankov, ki jih objavlja. Vrh tega sta pojma »levo« in »desno« pri nas

preveč zamegljena, da bi bilo v teh kategorijah sploh možno resno razpravljati. Predvsem pa se zdi, da se novinarji pri nas težko upiramo domišljavosti, da smo poklicani postavljati in rušiti vlade, in radi pozabljamo, da imamo za to vsaka štiri leta volitve, mi pa smo samo servis, ki naj ljudem pomaga razumeti dogajanje okoli sebe.

Prava razprava bi morala teči o tem, ali je v naših medijih dovolj poštenosti v ocenah, profesionalnosti pri navajanju dejstev, zdravorazumskega presojanja. Pred časom mi je slovenski katoliški intelektualec iz Trsta v pogovoru o italijanskem medijskem prostoru dejal, da se sicer ne strinja z nazorsko usmeritvijo *Corriere della Sera*, nedvomno enega od najboljših evropskih časopisov, vendar ga spoštuje zaradi njegovega poznavalskega pisanja o Cerkvi. Za to gre. Ko berem vodilne tuje časopise, me vedno znova prevzame, koliko dela vložijo v posamezne članke, da bralcu grafično in vsebinsko čimbolj nazorno predstavijo problem; napor, ki ga je pri nas dostikrat premalo. Ključen je tudi občutek za mero: o vsem je treba pisati, poročati, kritizirati, a obenem dati stvarjem pravo težo, saj se samo na ta način izogneš očitkom o tendencioznosti. Resne slovenske medije preveč premamlja rumeni tisk. Tudi drugod so najbolj nakladni časopisi rumeni, toda resni časopisi jim sledijo delno oblikovno, vsebinsko pa ne. Rumeni tisk pač služi z naklado, resni tisk nižjo naklado kompenzira z oglasi, ki jih rumeni tisk v glavnem nima. Rumenega tiska ne premagaš z rumenostjo, premagaš ga le z verodostojnostjo, da lahko človek verjame tistemu, kar prebere. Verodostojnost pa si medij krepí tudi s tem, da v svojem pisanju kažemo razumevanje za argumente tistih, s katerimi se ne strinjamo, ne pa da svoje poglede vsiljujemo kot edino zveličavne; vsi, ki mislijo drugače, so naivni ali butasti. Seveda je lažje biti histerično pristranski kot pa se kulturno spopasti z mnenjem nasprotnika. Dodatni problem je, da te, ko pokažeš razumevanje za drugačno mnenje, takoj popredalčkajo. Leta 2000 so nekateri *Večer* naenkrat začel razumevati kot desni časopis samo zato, ker smo za razliko od ostalih dveh dnevnikov kazali bolj toleranten odnos do tedanje Bajukove vlade, rekoč, kakšna katastrofa pa je, če se v demokraciji oblast – in to celo samo nekaj mesecev pred rednimi volitvami – zamenja. To je bilo dovolj, da smo takoj postali »Janševi«. Zgodba se ponavlja tudi danes in gre tako daleč, da nas je celo nekoliko sram, če kdo oceni, da smo »uravnoteženi«, kot se je zgodilo ob objavi nedavne raziskave, ki jo je po naročilu vlade opravila Fakulteta za uporabne družbene študije. V njej je v obdobju od januarja do novembra lani za *Večer* med vsemi slovenskimi dnevniki ugotovila »najbolj konsistentno objektivnost v komentarjih«, kar za pomemben del uredništva ni bil

kompliment, temveč packa – kajti edina prava novinarska drža je očitno samo neizprosna kritika oblasti, ne glede na to, ali dela prav ali ne.

Kaj je sploh medijska uravnoteženost, pojem, ki je postal nekakšen nezaželeni predmet posmeha? To je zame medijski prostor, ki daje široko ponudbo različnih pogledov na ista dejstva, od bralca pa je odvisno, ali bo ponudbo izkoristil. S tega vidika me ne bi motilo, če bi dobili v Sloveniji še kak dnevnik. Ne pozabimo, da se je kakovost *Dela*, *Večera* in *Dnevnika* precej dvignila v prvi polovici 90-ih let, ko so se trije »stari« odzvali na pojav dveh novih dnevnikov, *Slovenca* in *Republike*. Res, slovenskemu medijskemu prostoru bi koristila spet kakšna ščuka, a bojim se, da bomo gledali, prosto po komedijantu Partljiču, predstavo *Ščuke pa ni*.